

SANJIN SOREL

Filozofski fakultet u Rijeci

Trg Ivana Klobučarića 1, HR – 51000 Rijeka

TRADICIJA I MEDITERANIZAM U POEZIJI

Mediterski pjesnički diskurz u značajnoj se mjeri konstituira na tradicijskome mišljenju. Prije svega to znači kako se kultura formira na ideji *legitimacije* gdje upravo tradiciji pripada navedeno mjesto. Prenošnjem, oponašnjem, parafraziranjem određenog tipa hijerarhije (vrijednosti, ideje, objekta) pa čak i njihovim dekonstruiranjem s jedne se strane napušta ideološka povijesna prisila dok s druge strane, u procesu petrifikacije, tradicijski diskurzi bivaju postav nove ideološke prakse. Mediterski diskurz prije svega određuje skup heterogenosti (povijesnih, geografskih, jezičnih itd.) no s nekim zajedničkim vrijednostima koje ih drže relativno zaokruženim sistemom. Unutar tih okvira promatra se pjesništvo Petra Opačića, Srećka Diane te Andriane Škunce.

KLJUČNE RIJEČI: *tradicija, mediteranizam, pjesnički diskurz, heterogenost, pjesništvo*

Latinska riječ *traditio* znači predaju, a, opće je mjesto, označava prijenos, odnosno naslijeđe različitih znakova koji konstituira sliku jedne kulture. U njoj je sadržana ideja dodira, odnosno neposrednosti koja povezuje, kada je riječ o temporalnoj dimenziji, prošlost sa sadašnjosti, značajno pritom, razumljivo, određujući budućnost. U zavisnosti od pozicije pogleda pripovijest povijesti oblikuje ju i procjenjuje u zavisnosti od različitih društvenih interesa te je stoga i njezin status nestabilan. S druge strane tradicije – tradicionalizam se formira na njezinome precjenjivanju te je redovito oznaka sumnjive vrijednosti.

Može li se konvencionalnost smatrati sinonimom? Može li se pravilo, ustaljenost, a time i u određenom trenutku i situaciji i neinventivnost postaviti uz tradicijski diskurz. Odgovor je više niječan negoli potvrđan. Konvencija podrazumijeva strogu uređenost i rezultat je uzusa ili norme s vrlo jasno ocrtanim granicama domene dok se tradicija ne da odrediti ne samo jednoznačno nego i nikako iz razloga što je promjenjiva. Pa ipak konvencija unutar književnoga polja odredila je mnoge oblične karakteristike te je u tom kontekstu možemo smatrati dijelom tradicije. Književna antropologija govori upravo o vezi između tekstualnih praksi i historiografske stvarnosti.

Adorno je tradiciju prepoznao u tragopatnječije bi *nestajanje vodilo u neljudskost*¹. Nemogućnost izlaska iz nje određena je jezikom, a on je i jedan od elemenata koji od

---

¹ Theodor W. Adorno, *Filozofsko-sociološki eseji o književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1985, str. 237.

idiosinkrazije čine svijest tradicije. Tamo gdje se nešto uskraćuje jedino je i moguće objavljivanje tradicije. Ta će Adornova tvrdnja otvoriti se psihoanalitičkom gledanju da uskrata pogađa subjekt koji zadovoljenje traži na određeni način. Građansko društvo, s kojim je tradicija nespojiva, njezina tehnologiziranost prekida odnos prema prošlom. Ti će prekidi u stvari njezin status aktualizirati. Uskrate kojima se podvrgavaju suvremena društva potiskuju jedno vrijeme sa svojom ideologijom koje se ne da potisnuti. Stoga proboj tradicijskoga unutar liberalističkoga okružja ili rezultira proizvoljnim bezdubinskim reinterpetacijama (pastiš) ili pak restauriraju petrificirane ideologije i vrijednosti. S druge strane, tamo gdje usmena, narodna, folklorna kultura s jedne te s druge već formirana estetika i etika nesklona napretku, okrenuta čuvanju, arhiviranju, baštinjenju posjeduju kontinuitet bez prekida, a koji se formira prvo na temelju ruralne zajednice i, drugo, zanatsko-manufakturne proizvodnje tamo je dakle tradicija oformila dominantan skup vrijednosti i tamo je ona još uvijek više ili manje konzistentna. Tom neprekinutom trajanju podložna je tradicija mediteranizma, tradicija koja se prostorno temelji na regionalizmu ili približno sličnom konceptu te je stoga unutar određenih socijalnih, političkih, društvenih itd. okvira moguć diskontinuitet, odnosno razlika.

Barthovski rečeno, tradicija je poruka². Kako se tradicija pokazuje u jeziku, ali isto tako kako nesvjesno, općelakanovski rečeno, strukturira se jezično, onda na njihovim prijeklopima možemo vidjeti načine na koji nam se ona prikazuje. Postavimo pitanje - da li je tradicija ujedno i mit? Svakako je i slika. No valja nam pobliže objasniti te veze. Ako se mit obnavlja prisilom na ponavljanje³ i transkodiranjem⁴, onda on korespondira sa statusom slike – fotografije, grafike, ekrana kao onih objekata koje interaktivno ponavljaju dvostrukost – vlastitost, sebe kao objekt, te objekt prikaza. Komunikacija s njima jest transkodiranje vidljivog prema osjetilnom i spoznajnom. S obzirom na to da se "vizualni simbolizam, primarni oblik simbolizma u kulturi razdvojio od svoje ikonografske ili metaforičke uloge te se rutinski počeo smatrati poklapanjem sa stvarnošću⁵", slika je modelski preuzela funkcije i sadržaje svakodnevice. Jednom je zamijenivši, ne prilagođavajući se više diktatu vanjskog faktora već vlastitim strukturama, ona generira neprekidnu semiozu bez referenata koja poprima karakter mita. Drugim riječima, sliku tradicije čije obrise određuje pogled Sadašnjosti, opisuje i stvara, zapravo, mit. Mit je uvijek pripovijest bez referenta, baš kao i mediji koji su zamijenili stvarnost, o čemu nam govori Baudrillard⁶.

Tradicija je uvijek spremna za postavljanje u sliku određenu pogledom. Štoviše, ona i jest slika. Pogled koji iskrivljuje, koji na temelju reprodukcije djelomičnosti i distribucije elemenata koji su već prošli selekciju, ali koje se još najmanje jednom selektira (građe, izvora, materijalnih znakova) formira normativno značenje svakako je manipulativnog karaktera.

² Roland Barthes, *Književnost mitologija semiologija*, Nolit, Beograd, 1979, str. 230.

³ Sigmund Freud, *S onu stranu načela ugone*, Beograd

⁴ Lévi-Strauss C., *Mitologije*, Beograd.

⁵ Chris Jenks, "Središnja uloga oka u zapadnoj kulturi", u: *Vizualna kultura*, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2002, str. 29-30.

⁶ Jean Baudrillard, *Simulacija i zbilja*, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2001.

Taj analitički pogled razotkriva latentne sadržaje povijesti, sastoji se od *pripitomljavanja* ostataka slika u jednu organiziranu logičku cjelinu. Rad tumačenja koji na površinu istiskuje rad sna ukazuje na jednu dimenziju skrivenosti⁷. Skrivenost, rad sna po Freudu djeluje tako da sažima, pomiče, pretvara misli u slike te obrće. Freud sažimanje vidi u trima radnjama – u izbacivanju određenog dijela skrivenih elemenata, u djelomičnom prijelazu skrivenog u očigledni san te u kondenzaciju sličnih elemenata namijenjenih očiglednom snu⁸. Tradiciju promatramo kao san čije su želje i *politike* skrivene. Rad tradicijskog diskurza, njegovo formiranje jest retrospektivno i ono kada sažima reducira one elemente koji ne odgovaraju slici koju se formira. Jezgru tradicije čine ona mjesta koja ne korespondiraju, na razini pogleda, sa skrivenim već s očiglednim. Budući da viđenje tradicijskog kompleksa neke kulture nije tek jedino u domeni tumača, analitičara nego i u ovlasti brojnih *anonimnih* subjekata određene kulture, društva, grupa, jasno je kako sadržaj koji je prepoznat, kojemu je smisao "očigledan", da će se s vremenom fiksirati. Pa i oni elementi koji se kondenziraju kako bi bili prijemčivi recepciji, usvajanju i prenošenju također se prilagođavaju netom spomenutom viđenju. I ostali dijelovi slike podložni su istom socijalnom mehanizmu, samo na različitim razinama.

Zahvaljujući jeziku koji oblikuje mit, iskrivljavanje njegova smisla Barthes dovodi u vezu s djelomičnim odstranjivanjem, ne ukidanjem⁹. Ono što ostaje kudikamo fiksiranije vezuje se uz označitelja, dok se smisao, označeno čine virtualnim i uvijek podložno mreži interpretacija, kreiranja – *krojenja*. Pa ipak, iskrivljavanje se događa unutar zadane paradigme jer je mit normativno ishodište. Strah od mita, odnosno strah od tradicije, može se tumačiti unutar lakanovskoga termina *prošivnog boda*. Jamačno da ona sa svojim normativnim zahtjevima simboličko polje koristi za sasvim performativne učinke. *Strepnja od Boga*¹⁰ ne svodi se samo na strepnju od stvarnosti nego i na strepnju od Oca/Zakona – Reda. Žižek prvu strepnju tumači imaginarnom, drugu pak simboličkom. Međusobna interakcija, nađemo li ekvivalent u tradiciji, odvija se između tradicije kao povijesne činjenice čija je upotrebna, ekonomska vrijednost razumljiva. Razmjena, kupovina i prodaja *imaginarnih struktura*¹¹ što je najočitije u postmodernom vremenu trgovina je snovima, odnosno slikama i predstavama. Riječ je o pastišu – on "zahtijeva potrebu za crtanjem povijesti, dekonstruirajući njezin red, njenu specifičnost i dijakronost. S logikom *pasticcio* uspostavlja se simulakrum povijesti – tenzija između radikalnog gubitka trajanja i pokušajem njenog ponovnog prisvajanja."¹² Simbolička pak struktura tradicije diskurz je gospodara, transcendentalni pogled čija se performativnost prepoznaje u *poslanstvu* riječi čiji je mandat zakonodavni i vrijednosni. Prošivni bod posreduje između starih, realnih osobina, dodjeljujući im nove *simboličke vrijednosti*. Ona se konstituira tek kada tradicija dobije povratnu, zrcalnu sliku sebe, ali ne u nekom stvarnosnom statusu nego kao reartikuliranje te slike.¹³ Mjesto gdje tradicija iz svoga simboličkoga nivoa doznava višak metafora,

⁷ Sigmund Freud, *Uvod u psihoanalizu*, Matica srpska, 1976, str. 158-159.

⁸ *Isto*, str. 159.

⁹ Roland Barthes, *Književnost mitologija semiologija*, Nolit, Beograd, 1979, str. 242-243.

¹⁰ Slavoj Žižek, *Birokratija i uživanje*, SIC, Beograd, 1984, str. 30-31.

¹¹ Gilbert Durand, *Antropološke strukture imaginarnog*, AC, Zagreb, 1991.

¹² Marina Gržinić, *U redu za virtualni kruh*, Meandar, Zagreb, 1998, str. 122.

¹³ Slavoj Žižek, *Birokratija i uživanje*, SIC, Beograd, 1984, str. 31-51.

otvorenih i nepovezanih, mjesto je gdje se ona uspostavlja na temelju njezinoga (metaforičkoga) fiksiranja i zaustavljanja.¹⁴ Tradicija se tako učvrstila kao središte, prošivna točka oko koje plivaju slobodni označitelji najrazličitijih društvenih i ideoloških praksi koje ona "prošiva", odnosno vezuje uz sebe. Time je njezina performativnost potvrđena, a činjenica da se kao Jedno pojavljuje samo pojačava onu početnu strepnju od Boga, Oca, Zakona, kako bilo. To je mjesto iz kojega De Certeau izvodi zaključak o normativnom karakteru tradicije.

Ako je bitna intencija – forma mita te budući da je povijesna znanost pogled koji pripovijeda ono što je već bilo a što je uz veće ili manje poteškoće/uspješnost formiralo pojam tradicije, nameće nam se pitanje koje **oblike** nam tradicija nudi, a u kontekstu mediteranizma. Oblici su različiti – antropološki, religijski, ekonomski, kulturalni, politički itd. Elemire Zola govori o prijenosima oblika "Pisma i komentara, obreda oblika besjeda i moralnih propisa."¹⁵ Ali, videći u njoj skriveni govor koji se skrivajući prikazuje ona ju ne prepoznaje jedino u tekstualizmu, nego u semiotičkome prelamanju između svakodnevice i simboličkih struktura. Nije jasno kako je "prvi korak prema tradiciji kritika ideologije"¹⁶ kada se i sama tradicija konstituira kao ideološko mjesto. Takovrsna idealizacija pretpostavlja, u njezinome primjeru, čitanja tradicije kao kritičkoga čina, u smjerovima valorizacije ili dekonstrukcije, svejedno. Priznajući joj dvostruki status *zaštite i poricanja* ona ne dovodi u pitanje mogućnost gubitka autoriteta tog istog zakonodavnog glasa kao ni potenciju represalije koja u njoj prebiva. Sasvim se jasno vidi i treća mogućnost – situacija kada tradicija biva postavljena u središte jednog pogleda na svijet, jedne kulture, ali kada njezine strukture mišljenja bivaju neinteresantne nekoj prezentnoj situaciji, za razliku od praznih obreda, činova, simbola koji služe kao nadomjestak (vrijednosti, *ethosa*, memorije itd.), alibi... Unutar mediteranskoga diskurza, na što nas upućuju francuska analistička škola, oblici su prostorni (zemlja¹⁷), povijesni (svjetovno-vjerski)¹⁸, kulturološki¹⁹ i socijalni²⁰. S obzirom na totalitet praksi mediteranskoga povijesnoga iskustva koje nam svjedoče o jedinstvenoj tjelesnosti (usprkos nužnim razlikama), specifičnom materijalnom označitelju u povijesti koji su dovoljno zakonodavni, dakle fiksirani ostaje činjenica koja hrvatsku književnost regionalizira. Kada sam svojevremeno ukazao na idiosinkraziju mediteranske kulture i njezina diskurza, onda sam imao na umu ono što je Lotman nazvao ternarnom kulturom koja sve potrebe unutar određenoga društveno-kulturološkoga kompleksa anulira u sustavu gdje diskontinuirani dio ne zamjenjuje cjelinu, gdje on dakle ne dovodi do cjelokupnoga prekida a time i ne sprječava progresiju, razvoj, načelo postupnosti. Simona Delić se, pak, poslužila sintagmom opisa Mediterana – temom drugog trajanja.²¹

¹⁴ Slavoj Žižek, *Sublimni objekt ideologije*; Arkzin, Zagreb, 2002, str. 125-127.

¹⁵ Elemire Zola, "Šta je tradicija?", *Delo*, Beograd, 1972, br. 3, str. 288.

¹⁶ *Isto*, str. 291.

¹⁷ Fernand Braudel, "Zemlja", *Zbornik trećeg programa Radio Zagreba*, Zagreb, 1985, br. 11, str. 47-54.

¹⁸ Fernand Braudel, "Povijest", *Zbornik trećeg programa Radio Zagreba*, Zagreb, 1985, br. 11, str. 55-61.

¹⁹ Georges Duby, "Baština", *Zbornik trećeg programa Radio Zagreba*, Zagreb, 1985, br. 11, str. 62-68.

²⁰ Piergiorgio Solinas, "Obitelj", *Zbornik trećeg programa Radio Zagreba*, Zagreb, 1985, br. 11, str. 84-90.

²¹ Simona Delić, "Poetika domaćega internacionalizma u komparativnom proučavanju hrvatske pripovjedne pjesme. Balkanska balada, mediteranski folkloristički vidici", *Književna smotra*, br. 112-113, 1999, str. 103.

Mieczyslaw Porebski²² vjeruje kako zaborav nije odlika tradicije. I kada prividno nije prisutna, pozivajući se na Freuda i Junga, ukazuje na postupak potiskivanja, te na njezino djelovanje iz zone podsvjesnoga. Izvedeći dva zaključka, onaj o nemogućnosti odabira tradicije u koju smo smješteni te nepovjerenje prema radikalnim gestama moderniteta koje odbacujući tradicijske strukture žive u iluziji kako je ona doista "eliminirana", pretpostavlja njezinu položajnu, kontekstualnu stabiliziranost. Svaki progres događa se u nekom odnosu prema predaji – bilo u otklonu, bilo izvođenjem, bilo različitim modelima rekontekstualizacije. Ili sasvim pragmatistički rečeno – novo mišljenje smatra se *istinitim* upravo u onoj mjeri u kojoj zadovoljava nečiju želju da ono što je novo u iskustvu uklopi u temeljni skup vjerovanja²³.

Osjećanje povijesti²⁴ svakako je jedan vid *znanja* koje pjesništvo transcendirira. Eliot tu više ukazuje na dimenziju sadašnjosti u prošlosti no obrnuto. Temporalna svijest određuje i prostornu. Možda valja pomalo se poigrati poststrukturalističkome, semiotičkome gledanju kulture kao mreže tekstova. Jer ako se tekst stvara na podlozi drugih tekstova, opće je mjesto, onda on priziva i tradicijske strukture. No *mreža* je najvećim dijelom bila podređena tumačenju suvremenih književnih struktura, a postmoderna umjetnost, ima li je, koja preuzima "krpice smisla" povijesnih tekstova jednako "vjerodostojno" komunicira s njima koliko se i sama određuje vjerodostojnom. Ihab Hassan je između ostaloga o njoj govorio kao o bezdubinskoj kulturi. Istinski, logocentrički odnos prema prošlosti ne uspostavlja se navodnicima ili aluzijama već odlikama stila koje su u svojoj naravi psihološke kategorije i koje scijentifička svijest ne može ukrotiti opisom niti interpretacijom. Riječ je o shvaćanju da je umjetnost estetski čin i u svojoj naravi transcendentalna karaktera. Time smo na polju nepopularnoga pozitivizma.

Tradicija je pojam logocentričke prirode koja govori o jezičnoj primarnosti nad drugim sustavima znakova.²⁵ Ako tradicija svoju dugovječnost duguje upravo tom gramatološkom pojmu, nije li onda riječ o prešućenom i nesvjesnom društvenom ugovoru gdje razumijevanje dobiva prednost pred ometanjem razumijevanja kako bi jeziku bilo omogućeno izricanje univerzalnosti?²⁶ I nije li time priznata antička tradicija koja verifikaciju traži izvana, kao u platonističkom prikazivanju ideja? Tradicija je Logos koji zbog straha od Drugoga priječi uključivanja razuma u rastresitost, kako ju vidi poststrukturalistička teorija, a time se, da se poslužimo Derridaom, ono opsjenarstvo čini prisutnim – opsjenarstvo kao "činjenje da nešto nestane proizvođenjem *pojava*."²⁷ Pa ipak, usprkos pojavnostima povijesnih "istina" i činjeničnosti, *metafizički prisutnosti* nije li obuzdavanje obilja (koje generiraju rastresiti znakovi, mnoštveni i često kontingentni smislovi) u naravi jednog kršćanskog povijesnog habitusa a koji, kao takav, u sinergiji, suradnji između metafizike, transcendencije, estetike i svakidašnjeg života tvori strukturu tradicijskoga mišljenja, a time, izvedeći ga iz nje, i mediteranski diskurz? Mediteranizam jest

²² Mječislav Porebski, *Ikonosfera*, Prosveta, Beograd, 1978, str. 213-214.

²³ William Ames, *Pragmatizam*, Ibis grafika, Zagreb, 2001, str. 38.

²⁴ Thomas Stearnes Eliot, *Tradicija i individualni talent*, Nolit, Beograd, 1975, str. 287.

²⁵ O tome vidi: J. Derrida, J. Culler, W. Nöth, V. Biti itd.

²⁶ Hans Georg Gadamer, *Čitanka*, Matica hrvatska, Zagreb, 2002, str. 91-105.

²⁷ Jacques Derrida, *Sablasi Marxa*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2002, str. 161.

tradicija koja tu vrstu platonističkog idealizma vidi središtem metafizike, upravo one koju dekonstrukcija nastoji kritički razložiti. Stoga mediteranski *pathos* biva jednako prisutan i odsutan tijekom dvadesetoga stoljeća jer, kada je o estetici riječ, njegovo identificiranje s kategorijama umjetnost, ljepota, forma, oponašanje²⁸ u domeni je moda hermeneutičkih pogleda. Mimo njih, ono je prisutno i mimo njih ovjerava tragove. Tradicija mediteranizma, kao i svaka druga tradicija, ovisna je o ponavljanju, bez obzira na karakter, odnosno instrumentalizaciju.

Tradicija, kao što je već bilo rečeno, uvijek počiva na transcendenciji, njezinim valoriziranjem. Doduše i kada u diskurz upliće prevrednujuće paradigme, one, unutar tradicijske svijesti, u funkciji su obnavljanja. Kada De Certeau tradiciju određuje kao normativni diskurz²⁹, onda on drugim riječima podsjeća na Barthesovo ustrojstvo mita kao zapovjednog, interpelativnog *načina*. Tradiciju stoga sasvim razumljivo možemo promatrati kao zapovijedi za transcendentnim sadržajima, odnosno, možda preciznije za onim sadržajima koji će naglašavati univerzalističke ideje i velike priče, kao što su ideja prosvjetiteljstva, temporalnosti, postojanje, Bog, uopće antropološko semantičko polje. Velike geste mediteranske tradicije, one književne, naslanjaju se na sebe dominantno, stoga su, s obzirom na regionalnu specifičnost, zanimljive kao svojevrsan autopoietički sustav unutar istog takvog sustava lijepo književnosti. Tradicijski diskurzi ne bi imali toliku zavodljivu moć da ne počivaju na uvjerljivosti i *vjerodostojnosti*. "Buduci da je zakon već primijenjen sa i na tijelima, da je *utjelovljen* u tjelesnim praksama, on stječe vjerodostojnost te se može povjerovati da govori u ime stvarnoga."³⁰

* * *

Na primjerima tekstova triju pjesnika valja nam vidjeti obrise tradicijskoga mišljenja. Slika koju nam predočava pjesništvo Petra Opačića vazda je promjenjiva kako bi mogla biti ista. Unutar mediteranskoga diskurza ona konstituira mit koji se ima o njoj, no mit koji je istovremeno i sam uvjet istog tog pjesništva. Pa kada pearsovska zbirka *Plovidba* govori o *različitim životima, istoj prošlosti*, onda na djelu nije ništa drugo nego idiosinkrazija, odnosno antičko učenje o stoičkome monizmu – "gdje postoji monizam dualizma po obliku, a po sadržaju jedinstvo antiteza."³¹ Nadopunjavanje aktivnog i pasivnog principa rezultira harmonijom. Harmonija je pak jedna od varijanti lijepog kako je iz antike prenosi Tatarkiewicz³², što nas samo dodatno upućuje zaključku o dubinskoj uvjetovanosti Opačićeva diskurza tradicijom. No dok se kod navedena pjesnika promjene zapažaju unutar svake zbirke, što je fenotipska razina, kod Andriane Škunce naslijeđe i nasljeđivanje inzularno je koncipirano u duhu stoicizma. Određeni broj slika/motiva istog semantičkog predznaka variraju se do razine monotonije. Nije riječ o pjesničkoj neinventivnosti nego o pokazivanju Mediterana u njegovoj fenomenološkoj dimenziji, s naglaskom na otočkoj perspektivi. Ono što se paradigmatički očituje u

²⁸ Vidi: Vladislav Tatarkjevič, *Istorija šest pojmova*, Nolit, Beograd.

²⁹ Michel De Certeau, *Invencija svakodnevice*, Naklada MD, Zagreb, 2002, str. 220.

³⁰ *Isto*, str. 220.

³¹ Branko Bošnjak, *Filozofska hrestomatija 2*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983, str. 20

³² Vladislav Tatarkjevič, *Istorija šest pojmova*, Nolit, Beograd, str. 151.

Škuncinom pjesništvu, a ishodište je stoički monizam, jest slika svijeta izvan čijega jedinstva ništa nije sadržano. Budući da njima upravlja nužnost, u svom totalitetu ona se odnosi i na prirodu, mediteranski diskurz iz nje izvodi i transcendenciju, te stoga valja naznačiti te perspektive inzularnosti koje bi potvrdile tezu: vremenske kategorije sa snažnim kontekstom prošlosti dio su ideje o nužnosti, uvjetovanosti, u konačnici i sudbini/providnosti; zatim, jedinstvenost/identitetnost navedena diskurza određena je postupnošću razvoja svijeta/teksta (idiosinkrazija) te u konačnici s obzirom da nužnost/sudbina upravlja svijetom determinizam jest uzrokom fatalističkog osjećaja. U pjesništvu, kako Škunce i Opačića, tako i Diane determinirana je osjećajnost – melankolija, osjećaj prolaznosti, mirenje sa sudbinom. Ako nam tradicija doznava velike geste i velike priče, a kojih se postmoderna u svome vremenu odriče u korist banalnosti, premda i sama generira *metanaraciju*, onda navedeni pjesnici tradicijski se ukorjenjuju u takovrsnim strategijama stoga što još uvijek vjeruju u pjesništvo, diskurz blizak filozofiji, dakle općem zahvatu, kako su vjerovali, primjerice, Hölderlin i Heidegger.

Promjenjivost je, u Opačićevome pjesništvu, evidentna na dvije razine – izražajnoj i tematskoj. Kako nam je trenutno važniji predmetnotematski plan – onda teme vezane uz more³³, vrijeme³⁴, prostor³⁵, povijest³⁶ i jezik kao dio baštine³⁷, a koje u različitim zbirkama konceptualno zaokružuju ideju pjesničkoga koncepta Mediterana. Iz platonističko-idealističke vizure Opačićev diskurz operira kategorijama obnoviteljske nade, što svakako u kontekstu jest jedna kršćanska kulturalnost. No, ideologijski obrasci koje bi jedna monoteistička religija pretpostavljala svakom obliku dijaloga narušavaju se upravo shvaćanjem povijesti u gestama interpretacije prošlosti, koje je semiozičko.³⁸ U neprekidnom križanju znakova mediteranski diskurz istovremeno je transgresivan prema vlastitome kulturalnome habitusu, no u tom prekoračivanju, odnosno oznakovlivanju, događa se nova interpretacija unutar više-manje zadanih *arhetipova*.

Škuncino pjesništvo u svom racionalističko-redukcionističkom izrazu naslanja se na antički stoicizam te kršćansku asketsku misao. S jedne strane misao o jedinstvu svijeta – otoka – Sredozemlja te emotivni iskazi koji to jedinstvo situiraju unutar mirenja s postojećim, dok s druge strane suzdržavanje od svakog Viška jest dominantni postupak cjelokupnoga opusa. Premda njezino pjesništvo jest metaforičko, čak s elementima nadrealizma, ona sliku pretpostavlja pogledu, odnosno viđenju. Pogled rijetko kada gubi vezu s objektom, pa ni oponašanjem ukoliko ne određenog oblika onda barem situacije, slijeda, konteksta u kojem se predmet nalazi, stoga njezino

³³ Koncept je najizraženiji u *Plovidbi*.

³⁴ Premda je temporalna dimenzija Opačićeva pjesništva uvjet svake knjige, gotovo svake pjesme, bez obzira da li je riječ o kulturološko-nominacijskom određivanju polja utjecaja ili je pak riječ o kategorijalnom izričaju, možda se najdosljednije ono provodi u *Historiji, ae, f.*

³⁵ Prostor se pjesnički razvija prije svega u zbirci *Salonae* te u *Sutikvi*.

³⁶ Vidi zbirku *Historia, ae, f.*

³⁷ Kada Srećko Diana u pjesmi "Sredozemlje" veli "*Tradicija je iza nas mi ispred barjaktari / plovimo obalama Sredozemlja. (...)*" onda njegovo imenovanje objedinjava trojnu strukturu Povijesti, Baštine i Prostora i, što nije nevažno, ideju napretka koja ne zaboravlja dug tradicije, koju, pak, Diana metonimijski označava Zemljom.

³⁸ Nöth Winfried, *Priručnik semiotike*, Ceres, Zagreb, 2004, str. 409.

pjesništvo katkada se može promatrati u metonimijskome ključu. No, mimo toga, Višak je metaforičke prirode što porijeklo ima u zadanim arhetipskim slikama/projekcijama, nipošto ne idejne, pa ni formalne, pa ni sadržajne razine.

I Dianino pjesništvo kreće se unutar istoga/sličnoga obzora no ono značajnije barata općim mjestima pjesništva tako da ona kadšto opterećuju diskurz obiljem konotacija. Tradicija kao opterećenje nastupa u onome trenutku kada postane manirizmom. Točnije, manirizacija koja otvara pitanje metareferencijalnosti i intertekstualnosti bez uvođenja mitologizacije tradicije³⁹ ne uspijeva prevladati ograničenja vlastita žanra. U pjesništvu Srećka Diane Tradicija se prekonstruira⁴⁰ što otvara prostor trivijalizaciji diskurza. Prvenstveno tu mislimo na uvođenjem patetičnoga diskurza, ne kao Demetrijev *siloviti stil* koji računa na krajnje emotivne registre već kao uspostavljanje nepromjenjivosti na emotivnim i predmetnim razinama, što je, u suštini, povezano.

Da je tradicija oblik ideologije, razumljivo je, no postavlja se pitanje oko čega se okupljaju tekstovi navedena pjesnika. Kod Andriane Škunce divinizacija inzularnosti u opticaj uvodi statičnost kao princip društvenosti u kojoj se odvija i umjetnost. Ta je tradicija u svojoj naravi ruralno-kršćanska s naglaskom na pamćenju *lokalnosti* od koje se potom izvode univerzalne geste. Kod Opačića i Diane ideološki obzor značajnije je određen kritikom povijesnih ideologija osim što se sama tradicija, kao poprilično apstraktan pojam, uspostavlja kao ideologija koja operira značenjima zemlje, mora, kulturom, jezikom, vjerom u duhu "Kontroverzno čina" – "Tvoj Bog i tvoja mitologija posve su drukčiji / nego što je Bog i mitologija starih Grka (...)"⁴¹.

Kao što smo naznačili, tradicija nije statičan pojam nego se neprekidno mijenja kako se iznova stvara. To opće mjesto dodira prošlosti i sadašnjosti, preuzimanja različitih modela iz nje ili pak stvarajući novu tradiciju rad je korespondentan, kada je o književnosti i umjetnosti uopće riječ, sa svijetom – biologijom, znanošću, ekonomijom, sociologijom itd. U različitim kontekstualnim okružjima ona može katkada biti čak i to što nije – moderna.

BIBLIOGRAFIJA

Adorno, Theodor W, *Filozofsko-sociološki eseji o književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1985.

Ames, William, *Pragmatizam*, Ibis grafika, Zagreb, 2001.

Barthes, Roland, *Književnost mitologija semiologija*, Nolit, Beograd, 1979.

Baudrillard, Jean, *Simulacija i zbilja*, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo Zagreb, 2001.

³⁹ Nirman Moranjak-Bamburać, *Retorika tekstualnosti*, Buybook, Sarajevo, 2003, str. 174-175.

⁴⁰ Dokle kod ostalih analiziranih pjesnika Tradicija nije samo predmet adoracije već prostor reinterpretacije, osobito u diskurzu Petra Opačića, dok kod Adriane Škunce ona je prisutna više u pozadinskim naznakama, kao daleka refleksija koja značajnije apostrofiraju intuiciju negoli razum, dotle kod Diane ona često prekoračuje granicu odmaka te u obožavanju katkada napušta dvoglasje.

⁴¹ Srećko Diana, *Kontroverzni čin, Pjesme*, Logos, Split, 1982.

- Bošnjak, Branko, *Filozofska hrestomatija 2*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983.
- Delić, Simona, "Poetika domaćega internacionalizma u komparativnom proučavanju hrvatske pripovjedne pjesme. Balkanska balada, mediteranski folkloristički vidici", *Književna smotra*, br. 112-113, 1999.
- De Certeau, Michel, *Invencija svakodnevice*, Naklada MD, Zagreb, 2002.
- Derrida, Jacques, *Sablasti Marxa*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2002.
- Durand, Gilbert, *Antropološke strukture imaginarnog*, AC, Zagreb 1991.
- Elemire Zola, "Šta je tradicija?", *Delo*, Beograd, 1972, br. 3.
- Eliot, Thomas Stearnes, *Tradicija i individualni talent*, Nolit, Beograd, 1975.
- Fernand Braudel, "Zemlja", *Zbornik trećeg programa Radio Zagreba*, Zagreb, 1985, br. 11.
- Fernand Braudel; "Povijest", *Zbornik trećeg programa Radio Zagreba*, Zagreb, 1985, br. 11.
- Freud, Sigmund, *Uvod u psihoanalizu*, Matica srpska, 1976.
- Gadamer, Hans Georg, *Čitanka*, Matica hrvatska, Zagreb, 2002.
- Georges Duby, "Baština", *Zbornik trećeg programa Radio Zagreba*, Zagreb, 1985, br. 11.
- Gržinić, Marina, *U redu za virtualni kruh*, Meandar, Zagreb, 1998.
- Jenks, Chris, "Središnja uloga oka u zapadnoj kulturi", u: *Vizualna kultura*, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2002.
- Nirman Moranjak-Bamburać, *Retorika tekstualnosti*, Buybook, Sarajevo, 2003.
- Porempski, Mječislav, *Ikonosfera*, Prosveta, Beograd, 1978.
- Solinas, Piergiorgio, "Obitelj", *Zbornik trećeg programa Radio Zagreba*, Zagreb, 1985, br. 11.
- Tatarkjevič, Vladislav, *Istorija šest pojmova*, Nolit, Beograd.
- Winfried, Nöth, *Priručnik semiotike*, Ceres, Zagreb, 2004.
- Žižek, Slavoj, *Birokratija i uživanje*, SIC, Beograd, 1984.
- Žižek, Slavoj, *Sublimni objekt ideologije*; Arkzin, Zagreb, 2002.

TRADITION AND MEDITERRANEANISM IN POETRY

SUMMARY

Mediterranean poetical discourse is significantly founded on the traditional way of thinking. First and foremost, this means that the culture is formed on the idea of an *identity card* to which the mentioned place belongs. By transferring, imitating, paraphrasing that specific type of hierarchy (literary values, ideas, objects), *even with their deconstruction on one hand*, the ideologically historical coercion is abandoned and on the other hand, in the process of petrification, traditional discourses become the position of a new ideological practice. Mediterranean discourse, above all, determines the accumulation of heterogeneity (historical, geographical, linguistical etc.) but with some common values, which make of them a relatively encircled system. In that context the poetry of Petar Opačić, Srećko Diana and Andriana Škunca is examined.

KEY WORDS: *tradition, mediterraneanism, poetry, poetical discourse, heterogeneity.*